

ფილოსოფიური შემეცნება

PHILOSOPHICAL COGNITION

ნაპო კვარაცხელია

Napo Kvaratskhelia

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanites

საკვანძო სიტყვები: ფილოსოფიური შემეცნება,
ობიექტური რეალობა, შემეცნების ფენომენი
Keywords: Philosophical Cognition, objective reality,
Cognition phenomena

საკუთრივ ფილოსოფიური აზროვნების ისტორიაში შემეცნების ფენომენის გაგება არ ყოფილა ერთიანი. თავისთავად ცხადია, რომ შემეცნების ბუნების, მისი საზრისისა და ღირებულების გაგება სულ სხვა იყო, ვთქვათ, ანტიკურ ეპოქაში ან შუა საუკუნეებში, ვიდრე ჩვენს დროში, როცა მეცნიერება უშუალო მწარმოებლურ ძალად გადაიქცა და, შესაბამისად, შემეცნებითი მოღვაწეობის მიზანს მატერიალური დოვლათის წარმოება განსაზღვრავს. დღეს მეცნიერებას გადასაწყვეტ პრობლემებს მეტწილად ქარხნები და ლაბორატორიები უკარნახებენ. ანტიკური ეპოქის მოაზროვნე არისტოტელესთვის კი, პირიქით, მეცნიერებათა შორის უმაღლესია ფილოსოფია, რადგან ის თავისუფალია. ეს ნიშნავს: იგი არაფრით არის განსაზღვრული და თავისი არსებობის მიზანი თავის თავში აქვს. პირველი მიზეზებისა და საწყისების ჭვრეტა ყველა სხვა მოღვაწეობაზე მაღლა დგას. იგი, არისტოტელეს აზრით, ღმერთის საკადრისი, ხოლო ადამიანისათვის აღმატებული საქმიანობაა. ამიტომ არ შეიძლება ფილოსოფიურ შემეცნებაზე მაღლა დავაყენოთ რომელიმე სხვა მეცნიერება, რადგან ყველაზე ღვთაებრივი, ამასთანავე, ყველაზე ღირებულიც არის. „ყველა სხვა მეცნიერება უფრო აუცილებელია, ვიდრე ფილოსოფია, მაგრამ მასზე უკეთესი და ღირებული არც ერთი არ არის“ (Аристотель, 1976:70), დაასკვნის არისტოტელე.

ამრიგად, არისტოტელეს მიხედვით, სინამდვილისადმი გონება-ჭვრეტითი დამოკიდებულება თავისთავად ღირებული რამ არის. მას თავისი გამმართლებელი და საზრისისმიმცემი ინსტანცია თავის თავში გააჩნია. ამიტომ თეორიული მოღვაწეობის ღირებულებას ადამიანისთვის მისგან გამომდინარე სასარგებლო შედეგები კი არ განსაზღვრავს, არამედ თვითონ ჭეშმარიტების ჭვრეტა ან, როგორც შემდეგ სპინოზა იტყვის, ღმერთისადმი ინტელექტუალური სიყვარული. ამ აზრით, ის არის ნამდვილი ენტელეხია („ენტელეხია“ სიტყვასიტყვით მიზნის თავის თავში ქონას ნიშნავს). ამ მხრივ შემეცნების, როგორც თვითმიზნური და თავისთავადი ღირებულების მატარებელი მოღვაწეობის, არისტოტელესეული გაგება სრულიად საპირისპიროა შემეცნების ახალდროინდელი გაგებისა, რომელიც ფრენსის ბეკონმა ჩამოაყალიბა. ბეკონის მიხედვით, ცოდნა ძალაა,

ამიტომ შემეცნებითი მოღვაწეობის ღირებულებას განსაზღვრავს ის პრაქტიკულ – უტილიტარული შედეგები, რომლებიც მისგან გამომდინარეობს, სახელდობრ, ადამიანის გაბატონების დონე ბუნების ძალებზე.

ასევე სულ სხვაა შემეცნების ბუნების გაგება, მაგალითად, ჰერაკლიტე ეფესელის მიერ. მისი აზრით, რაიმე მოვლენის შემეცნება ნიშნავს გაიგო ამ მოვლენის ადგილი სამყაროს უნივერსალურ ერთიანობაში და ამ ერთიანობის ლოგოსთან მიმართებაში. ამიტომ ამბობს ჰერაკლიტე: „სიბრძნის ნიშანია – თანხმობაში იყო არა ჩემთან, არამედ ლოგოსთან. გესმოდეს რა ის, რომ ყველაფერი ერთიანობაშია“, რადგან „არსებობს ერთადერთი სიბრძნე – შეიმეცნო საზრისი, რომლითაც მოწყობილია სამყაროში ყოველივე ყოველივეს მეოხებით“ (Антология мировой философии, 1969:279).

სიბრძნე, ცოდნა ამ ერთიანობასთან მიმართებას და მის შენარჩუნებას გულისხმობს. ამიტომ საქმე ბევრის ცოდნა კი არ არის, არამედ იმ ერთისა, რომელიც განაგებს სამყაროს საგანთა და მოვლენათა უნივერსალურ მთლიანობას. მაშასადამე, როგორც ჩანს, ჰერაკლიტეს შემეცნება სხვაგვარად ესმის, იგი შემეცნებისაგან უფრო მეტს მოითხოვს, ვიდრე უბრალოდ მისი ფაქტიური და უშუალო მოცემულობის აღწერას, თუნდაც მისი უახლოესი მიზეზების დადგენას. შემეცნების ასეთი ღრმა გაგებიდან გამოსული ჰერაკლიტე, რა თქმა უნდა, შემეცნების თანამედროვე მეცნიერულ გაგებას საერთოდ არ ჩათვლიდა შემეცნებად. საქმე აქ მხოლოდ შემეცნების ჰერაკლიტესეული გაგების ისტორიულ-დროულ შეზღუდულობას როდი შეეხება, არამედ შემეცნების ცნების სხვადასხვაგვარ გაგებას, შემეცნების განსხვავებულ მსოფლმხედველობრივ მოდელთა არსებობას. ასე მაგალითად, თანამედროვე ბოტანიკის მეცნიერება ჩვენ გვაძლევს გარკვეულ ცოდნას, ვთქვათ, სუროს ან ბრონეულის მცენარის შესახებ. კერძოდ, იგი აღწერს ამ მცენარეთა მორფოლოგიურ სტრუქტურას (რომ სუროს ახასიათებს ფოთლების მოზაიკური განლაგება და ა. შ.), ადგენს მათი ფუნქციონირებისა და ცხოველქმედების ბიოლოგიურ

კანონზომიერებას. მაგრამ ბოტანიკა, სანამ საერთოდ ამ მეცნიერების ფარგლებში ვრჩებით, ვერ გვეტყვის, რატომ გამოვლინდა ერთიანი სამყაროული ყოფიერება მცენარეული ყოფიერების სახით, ხოლო, თავის მხრივ, მცენარეული ყოფიერება რატომ მოგვევლინა „სუროს“ ან „ბრონეულის ყვავილის“ მოდუსში. ეს, საბოლოოდ, ფილოსოფიურმა შემეცნებამ უნდა გვითხრას, რა თქმა უნდა, ბოტანიკის თუ სხვა კონკრეტულ მეცნიერებათა მონაცემების გათვალისწინებით, ცხადია, ჰერაკლიტეს, შემეცნების თავისებური გაგებიდან გამოსულს, ვერ დააკმაყოფილებდა მცენარის შესახებ მხოლოდ ბოტანიკის მონაცემები; მეტიც – იგი საერთოდ არ ჩათვლიდა ამას „შემეცნებად“.

უკვე ჩვენს დროში, მეცნიერების არნახული განვითარების ეპოქაში, მ. ჰაიდეგერი აყენებს დებულებას: „მეცნიერება არ აზროვნებს“ (die Wissenschaft denkt nicht (Heidegger, 1971: 4).

უფრო გვიან ჰაიდეგერი ამ თავის, ერთი შეხედვით პარადოქსულ, დებულებას შემდეგნაირად განმარტავდა: „მეცნიერება არ აზროვნებს“ ნიშნავს იმას, რომ მეცნიერება არ მოძრაობს ფილოსოფიის განზომილებაში. მისი აზრით, მეცნიერება ყოფიერის ან ყოფიერთა მთლიანობის სფეროში რჩება და ვერასოდეს გადის ყოფიერებაში. ამიტომ მას არაფერი ესაქმება ყოფიერების გააზრებასთან. „აზროვნება“, შემეცნება ნამდვილი აზრით პოეზიისა და ფილოსოფიის საქმეა და არა მეცნიერების, რადგან ამ უკანასკნელის საფუძველი თანამედროვე ტექნიკის განვითარებაში ძევს და არა, პირიქით (Heidegger, 1970).

მაშასადამე, როგორც ვხედავთ, ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ შემეცნების ცნების სხვადასხვაგვარ გაგებათა შესახებ დიდ შემეცნების თეორიულ სისტემებში გნოსეოლოგიის ისტორიის მთელ მანძილზე. ასე მაგალითად, შემეცნება, როგორც სამყაროს უნივერსალური ერთიანობის საზრისის, მისი „ლოგოსის“ წვდომა – ჰერაკლიტესთან, შემეცნება, როგორც გახსენება თუ მოგონება – პლატონთან, შემეცნება, როგორც შე-

მეცნების საგნის აგება შემეცნების პროცესში – კანტთან, შემეცნება, როგორც თეორიული ღირებულების აღიარება – რიკერტთან, შემეცნება, როგორც ყოფიერების თვითგაცხადება და მასში ყოფნა – ეგზისტენციალიზმში, შემეცნება, როგორც ობიექტური სინამდვილის კანონზომიერების ასახვა მისი გარდაქმნის მიზნით – მარქსისტულ გნოსეოლოგიაში და ა. შ. ეს გაგებანი შემეცნების ცნებისა, რა თქმა უნდა, გარკვეულ ერთიანობაში არიან, რომლის გარეშე, ცხადია, ვერ იარსებებდა შემეცნების თეორიული აზროვნების ერთიანი ისტორია.

ლიტერატურა:

Аристотель, Соч., т. I, М., 1976,

Антология мировой философии, т. I, М., 1969,

Heidegger, M. (1971). Was heist denken? Tübingen.

Heidegger M. (1070). im Gespräch, Freiburg – Munchem.

It is no secret that understanding of the phenomenon of cognition in the history of philosophy has never been uniform. It is clear that understanding of the nature of cognition, its meaning and value was quite different, let's say in the antic epoch or the Middle Ages than it is in our times when science has become an immediate productive power and, accordingly, the aim of the cognitive activity is determined by the production of material goods. Nowadays the problems that science has to solve are posed by factories and laboratories. But for Aristotle, one of the most prominent philosophers of Antiquity, philosophy is the supreme among all sciences since it is free. It means that it is not determined by anything and has the end of its existence in itself. Contemplation of the first causes and principles is prior to all other activities. According to Aristotle, it is a supreme activity. That is why it is impossible to place any other science above philosophical cognition since the most divine is the most

valuable as well. Aristotle concludes that all other sciences are more necessary than philosophy though none is better and more valuable than it (Aristotle, 1976:70) Thus, according to Aristotle, a contemplative attitude to reality is valuable in itself. It has in itself the instance that justifies it and attaches the meaning to it. Therefore, the significance of the theoretical work for man is determined not by the truth itself or, as later Spinoza will say, intellectual love for God. In this sense, it is a real entelechy ("entelechy" means having the end in itself). In this respect, the Aristotelian interpretation of cognition as an activity which has its end in itself and is of the original value opposes the understanding of the cognition formulated in the New Times by Francis Bacon. According to Bacon, knowledge is power, therefore the value of the cognitive activity is determined by the practical-utilitarian results ensuing from it, namely, such a result is man's domination over the forces of nature.

A quite different interpretation of the essence of cognition is given by Heraclitus of Ephesus. According to him, cognition of an event means understanding the place of this event in the universal unity of the world and the relation of this unity to Logos. That is why Heraclitus says that the mark of wisdom is to be in consent not with him, but with Logos and to understand that everything is in unity since there is only one wisdom – to use everything to conceive the essence which constitutes all things in the world (Anthology of the world Philosophy, 1969:279).

Wisdom and knowledge imply the relation to this unity and retaining it. Therefore, the matter is not how much we know but whether we know the One that rules the universal unity of the things and phenomena in the world. Therefore, it is evident that Heraclitus understands cognition in his own way and needs much more from cognition than a mere description of its factual and immediate presence or even determining its closest causes. Heraclitus who relies on such a deep conception of cognition would, of course, have never admitted that the present-day scientific interpretation of cogni-

tion is cognition. It is not just a historical-chronological limitation of Heraclitus's interpretation of cognition that matters, but a different understanding of the concept of cognition, and the existence of different world outlook models of cognition. Thus, for example, present-day botany offers us certain knowledge on ivy or a pomegranate tree. In particular, it describes the morphological structure of these plants (e.g., ivy is characterized by a mosaic arrangement of leaves, etc.), and states the biological regularities of their functioning and vital activities. But botany as long as we remain within the limits of this science will fail to explain why the united world being displayed itself as a vegetal being and, in its turn, why the vegetal being is displayed in the modus of 'ivy' or 'a pomegranate flower'. This eventually is to be explained by philosophy which certainly will have to consider the data obtained by botany or any other special science. It is certain that Heraclitus relying on his specific understanding of cognition would not be satisfied with the data concerning plants given by botany only. Even more, he would never have considered it a "cognition".

In our epoch of unprecedented development of science M. Heidegger stated that science does not think (*die wissenschaft denkt nicht*) (Heidegger M. 1971:4). Later Heidegger interpreted this, at the first sight, paradoxical statement when said that the phrase "science does not think" means that science does not move in the dimension of philosophy. He thinks that science remains in the sphere of an existing or the unity of existings and never manages to enter the sphere of the being. Therefore, it has nothing to do with the conceptualization of the being. "Thinking"/ cognition in its genuine sense is the task of poetry and philosophy and not of science since the basis of science is in the development of the contemporary technique and not vice versa (Heidegger M. 1970:72).

Therefore, as we can see, it is possible to speak about various understandings of the concept of cognition in the great systems of the theory of cognition throughout the whole history of gnosiology.

Thus, for example, cognition as comprehension of the meaning, the “logos” of the universal unity of the world is given by Heraclitus, cognition as remembering or reminiscence is found at Plato, cognition as constituting the object of cognition in the process of cognition – at Kant, cognition as admitting theoretical value – at Rickert, cognition as self-revealing of the being and existing in it – in existentialism, cognition as a reflection of the regularities of the objective reality in order to transform it – in the Marxist gnosiology, etc. These interpretations of the concept of cognition, of course, form a certain unity without which there could be no united history of cognitive theoretical thinking.

References:

Aristotle. (1976). Works, v. I. Moscow, p. 70 (in Russian).

Anthology of the world Philosophy. (1969). v. I, Moscow, p. 279 (in Russian)

Heidegger, M. (1971). Was heist denken? Tübingen. p. 4 (in German).

Heidegger, M. (1970). Im Gespräch, Freiburg-München, p.72 (in German).